

Uvodnik

U 2018. godini privreda Srbija je ostvarila solidne rezultate, mada su prisutni i određene slabosti. Pozitivni rezultati obuhvataju ubrzanje rasta BDP, rast zaposlenosti i zarada, nisku i stabilnu inflaciju, niske kamatne stope, pozitivan fiskalni bilans, pad javnog duga, smanjenje procenta loših kredita i dr. Osim pozitivnih prisutni su i negativni trendovi kao što su rast spoljnotrgovinskog deficita, rast jediničnih troškova rada, spor rast investicija. Rezultati koje ostvaruje mala otvorena privreda kao što je srpska, pod velikim su uticajem međunarodnih privrednih kretanja, a ona su u ovoj godini bila povoljna. Privredna aktivnost i tražnja u zemljama glavnim ekonomskim partnerima Srbije snažno rastu, kamatne stope su izrazito niske, dok je ponuda jeftinog kapitala visoka. Umereno pogoršanje cenovnih pariteta, usled rasta cena energenata, predstavlja jednu od retkih promena u svetskoj privredi koje su negativno uticale na privredu Srbije u tekućoj godini.

Rast privrede Srbije u 2018. godini od 4,3% je na nivou proseka zemalja CIE, ali je on značajnim delom posledica delovanja jednokratnih faktora. Da nije bilo delovanja jednokratnih faktora rast privrede Srbije bi i u ovoj godini iznosio 3,3-3,4% što je znatno sporije od proseka zemalja CIE. Privreda usporava rast u drugoj polovini tekuće godine, usled čega u narednu godinu ulazi sa skromnim rastom.

Stanje na tržištu rada u 2018. godini je poboljšano, realne zarade su povećane za oko 4%, dok su zarade u evrima povećane za oko 8%. Registrovana zaposlenost povećana za 3,3%, dok je nezaposlenost smanjena za čak 13,2%. Mada na prvi pogled izgleda kao da se sve performanse na tržištu rada poboljšavaju, pažljivija analiza otkriva i neke rezultate koji potkopavaju konkurentnost privrede Srbije u budućnosti. Produktivnost rada u nepoljoprivrednom sektoru stagnira, a jedinični troškovi rada snažno rastu (pogotovu u evrima), što nepovoljno utiče na međunarodnu konkurentnost i kretanje platnog bilansa u budućnosti. Osim toga snažno smanjenje nezaposlenosti posledica je ne samo rasta mogućnosti zapošljavanja u Srbije nego i masovnog odlaska radnika u inostranstvo, što ima za posledicu da se domaća preduzeća i ustanove suočavaju sa nedostatkom radnika određenih kvalifikacija.

U tekućoj godini nastavljen je rast deficita trgovinskog i tekućeg platnog bilansa. Deficit tekućeg platnog bilansa u ovoj godine će iznositi 6%, dok će trgovinski deficit iznositi oko 9,5% BDP. Pogoršanje trgovinskog i tekućeg platnog bilansa u prošloj i ovoj godini dominantno je posledica bržeg rast domaće tražnje od rasta BDP, rasta jediničnih troškova rada, kao i jačanje dinara. Kumulativno pogoršanje odnosa razmene u prošloj godini i prvih devet meseci ove godine (uglavnom rast cena energenata) iznosi 2,5%, pa se njime može objasniti manji deo pogoršanja trgovinskog bilansa. Rast cena energenata uticao je na pogoršanje tekućeg bilansa u ovoj godini i u drugim zemljama Centralne i Istočne Evrope članicama EU, ali i nakon toga ove zemlje u proseku ostvaruju suficit tekućeg platnog bilansa. Rast privrede izaziva povećanje deficita trgovinskog i tekućeg platnog bilansa samo ako je dominantno generisan domaćom tražnjom, a to je upravo slučaj sa Srbijom. Domaća tražnja u Srbiji je u 2017 godini bila za 9% veća od BDP dok je u zemljama CIE u proseku bila za 3% manja od BDP, a samo je u Rumuniji i Letoniji bila za 1-2% veća od BDP. Domaća tražnja i u ovoj godini raste brže od BDP, a to će se prema usvojenoj ekonomskoj politici nastaviti i u narednoj godini. Visok nivo domaće tražnje u odnosu na BDP otkriva fundamentalne neravnoteže u privredi Srbije, kao što su nizak nivo domaće štednje u odnosu na investicije i visok nivo tekuće potrošnje u odnosu na produktivnost i dohotke.

Međunarodne okolnosti za rast privrede Srbije u narednoj godini, uprkos turbulentnim političkim događanjima, za sada izgledaju povoljno. U 2019 godini očekujemo rast BDP Srbije od 3,5-4%, što je nešto sporije nego u ovoj godini, prvenstveno zbog toga što se u narednoj godini ne može računati na veliki pozitivan uticaj jednokratnih faktora, kao što je to rast poljoprivrede u ovoj godini. Ipak trend rasta BDP u narednoj godine će biti nešto brži nego ove godine, prvenstveno zbog rasta investicija. Ostvarenje rasta od 3,5-4% podrazumeva da se ostvari prosečna poljoprivredna sezona, kao i da ekonomska politika bude podsticajna za rast, uz postepeno rešavanje strukturnih problema i unapređenja institucija.

Očekivani rast privrede u narednoj godini omogućit će nastavak rasta realnih zarada po stopi od oko 4%, dok bi prosečne zarade u evrima mogle da dostignu nivo između 440-450 evra. Brži rast realnih zarada i zarade u evrima od rasta privredne aktivnosti posledica je rasta zarada u javnom sektoru od 9%, kao i procene da će kurs dinara sporije deprecirati od inflacije. U narednoj godini očekujemo rast zaposlenosti za 2-3%, dok će nezaposlenost opadati brže zbog masovnog odlaska građana Srbije na rad u inostranstvo. Zbog očekivanog visokog rasta domaće tražnje procenjujemo da će deficit tekućeg platnog bilansa u narednoj godini biti približno na nivou ovogodišnjeg, odnosno da će iznositi između 5,5% i 6% BDP. Mada se u drugoj polovini naredne godine na svetskim tržištima očekuje postepen rast kamatnih stopa, ocenjuje se da će on biti relativno skroman i da neće znatnije uticati na kamatne stope u Srbiji. U narednoj godini očekujemo da će se inflacija kretati ispod sredine ciljnog koridora, odnosno da će biti manje od 3%.

Tokom prethodne decenije privreda Srbije je imala znatno sporiji rast u odnosu na prosek zemalja CIE. Neposredni razlog sporijeg rasta privrede Srbije su niske investicije koje od početka svetske ekonomske krize nisu prelazile 20% BDP, dok su u zemljama CIE bile iznad 22% BDP. Razlozi za niske investicije i sporiji rast privrede Srbije nalaze se u slabim institucijama, skromnom napretku u strukturnim reformama i ekonomskoj politici koja nedovoljno podstiče rast privrede.

Presudan faktor za dugoročni rast privrede su dobre institucije koje podstiču ljude na produktivne aktivnosti kao što su rad, štednja, obrazovanje, inovativnost, investicije i dr. Takve institucije efikasno štite vlasnička prava i ugovore, isključuju mogućnost eksproprijacije profita i imovine, obezbeđuju ravnopravnost učesnika na tržištu, a korupciju i privilegovano bogaćenje svode na minimum. Srbija već nekoliko godina u izgradnji institucija nije ostvarila napredak, a u nekim segmentima uočava se pogoršanje stanja, pa stoga nije sigurno da li se poboljšanje može očekivati u narednim godinama.

Napredak u restrukturiranju javnih preduzeća tokom prethodnih nekoliko godina bio je vrlo skroman. Neki od pokazatelja neefikasnosti javnih preduzeća su: višegodišnje kašnjenje i visoki troškovi izgradnje puteva, ekstremno loše usluge železnice, povremeni problemi u proizvodnji električne energije, niske investicije u komunalnu infrastrukturu i dr. Iako je restrukturiranje javnih preduzeća u fokusu novog sporazuma sa MMF, još uvek nije izvesno da li postoji politička spremnost da se ono sprovede. Nije sigurno da li postoji spremnost da se napusti politika korišćenja javnih preduzeća kao partijskog plena i da li postoji spremnost da se ova preduzeća oslobode socijalnih i fiskalnih funkcija.

Tokom prethodne 3-4 godine ostvarena su značajna poboljšanja u ekonomskoj politici, koja su dovele do učvršćenja makroekonomske stabilnosti. Učvršćenje makroekonomske stabilnosti predstavlja ključni doprinos ekonomske politike privrednom rastu, ali je za dugoročno održiv rast potrebno više od toga. Da bi ekonomska politika podsticajno uticala na rast privrede potrebno je da država vodi odgovornu politiku dohodaka, kojom bi se ostavio dovoljan prostor za rast domaće štednje, a time i investicija. Ovo prvenstveno znači da plate u javnom sektoru, penzije, kao i minimalne plate u zemlji treba da se kreću u skladu sa ekonomskim mogućnostima zemlje, što znači da ne istiskuju štednju i investicije i ne potkopavaju dugoročni privredni napredak. Umesto toga plate u javnom sektoru u ovoj i u narednoj godini rastu po stopi od 9% što je znatno brže od rasta BDP, ali i plata u privatnom sektoru.

Povećanjem obima i efikasnosti javnih investicija država bi najdirektnije podstakla privredni rast, ali postoji važna razlika između različitih segmenata javnih investicija. Investicije u saobraćajnu, vodoprivrednu, komunalnu i dr. infrastrukturu utiču na rast privrede jer povećavaju domaću tražnju u periodu realizacije, a nakon završetka povoljno utiču na povećanje privatnih investicija, odnosno na ponudu. Na drugoj strani investicije u kupovinu oružja, koje su možda sa bezbednosnog stanovišta opravdane, neće značajnije uticati na rast privrede preko rasta tražnje, jer se uglavnom kupuje oružje uvoznog porekla, a kupovina oružja nema pozitivan uticaj na dugoročan rast privrede.

Osim povećanja ulaganja u fizičku infrastrukturu važan podsticaj za rast privrede predstavljao bi povećanje ulaganja u obrazovanje, istraživanja i inovacije. Međutim, rast ulaganja u navedene oblasti je opravdan samo ako se sprovedi uporedo sa strukturnim reformama. To znači da bi finansiranje obrazovnih ustanova jednim delom trebalo da zavisi od kvaliteta obrazovanja, dok bi u slučaju univerziteta finansiranje zavisilo i od kvaliteta naučno-istraživačkog rada. Konačno, fiskalna politika bi bila podsticajna za privatne investicije i rast ukoliko bi se eventualni fiskalni prostor u budućnosti iskoristio za smanjenje fiskalnog opterećenja rada.

U ovom broju Kvartalnog monitora osim redovnih analiza ekonomskih trendova i politika nalazi se i Osvrt Svetozara Tanaskovića u kome se analizira pozicija privrede Srbije na međunarodnim rang listama.